

Pražské památky husitské revoluce

MICHAL FLEGL

Praha byla úzce spjata se všemi dramatickými událostmi v průběhu husitské revoluce. Chápeme husitství jako společenský jev, vyvolaný projevy hluboké krize středověké společnosti na konci 14. a na počátku 15. století.¹ Šlo o hnutí třídní, o reakci na nesnesitelný útlak a bídu, stejně jako o hnutí národní. Každá revoluce vyžaduje svou revoluční ideologii. Ta se v předhusitských Čechách neobjevila náraz, nýbrž jako výsledek desetiletí trvajícího narůstání, obohacování a vnitřních proměn řady heretických učení v rámci církve. Reformátoři církve i společnosti, kazatelé, se pohybovali v mezích vytyčených křesťanskou věroukou. Proto husitská revoluce mířila především proti světskému organismu církve. Vzhledem k významu církve v životě středověkého člověka, k přebujelé církevní struktuře v Čechách doby Karla IV. však jakýkoliv odboj proti církevní organizaci přerůstal do celospolečenských rozměrů. Proto se také program reformy společnosti stával přitažlivým pro nejširší lidové vrstvy, když přinášel možnost řešení sociálních konfliktů. Kazatelny se v počátcích revoluce stávaly tribunou k šíření nové ideologie. Právem bylo napsáno, že husitské kazatelny plnily úlohu moderních sdělovacích prostředků. Masový ohlas revoluční ideologie spjatý s ozbrojeným vystoupením lidu vytvářel vlastní náplň reformačního programu v revolučních podmínkách. Revoluční výbuch přešel v otevřený třídní boj a husitská revoluce se stala ve své době jedinečným pokusem o zničení feudálního řádu.²

V památkovém fondu našeho hlavního města máme celou řadu objektů, jež na konci 14. a počátku 15. století byly místem, kde žil, působil a tvořil svá díla M. Jan Hus. Další památky připomínají události husitské revoluce až do jejího vyznění v době Jiřího z Poděbrad. Jde tedy o architektury, které v převážné většině vznikly dávno před revolucí, ale revoluční léta jim dala nový obsah. Válečné události první poloviny 15. století samy o sobě vylučují stavební činnost, vznik nových staveb určených měnicími se požadavky doby. Proto bylo využíváno objektů již existujících, jimž jejich role v husitské revoluci přisoudila trvalé místo v souboru husitských památek.³

Praha, sídlo císaře Karla IV., se vši nádherou evropského velkoměsta, ale i se všemi sociálními protiklady, stala se místem, odkud zaznívaly již na sklonku 14. století burcující hlasy kazatelů ukazující nesmlouvavou kritikou zkaženost církve. První z tzv. předchůdců Husových, Konrád Waldhauser, přišel do Prahy na pozvání Karla IV. Tento mnich-augustinán měl pověst vynikajícího kazatele již za svého působení v Rakousku a i v Praze ve svých kázáních ostře kritizoval soudobou církev. Jeho působištěm byl od září 1363 kostel sv. Havla

na Starém Městě pražském. Ačkoliv Waldhauser kázal německy, měl takový ohlas, že kostel sv. Havla nestačil pojmout všechny posluchače, a tak musel ještě kázat na náměstí před kostelem. Mezi posluchači byli nejen pražští Němci, ale i Češi, proto dával zpívat vedle německé písně i českou.⁴

Kromě Waldhausera kázal u sv. Havla později i Milíč z Kroměříže a v roce 1404 také M. Jan Hus. Od roku 1421 byl farním kostelem církve podobojí a roku 1437 tu nad vchodem byla umístěna mramorová deska o kompaktátech. Na konci 17. století byl kostel sv. Havla zevně barokně upraven, ale uvnitř si uchoval původní gotickou podobu.

Širokého ohlasu ve všech vrstvách pražského obyvatelstva dosáhl svými kritickými projevy Milíč z Kroměříže.⁵ V roce 1363 se vzdal všech svých úřadů a hodností, aby se mohl stát nezávislým kazatelem. Na svou novou činnost se asi půl roku připravoval v Horšovském Týně. Někdy v létě roku 1364 se vrátil do Prahy a začal s českými kázáními v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně. Zpočátku měl jen málo posluchačů a setkával se i s posměchem pro svou lidovou, asi hanáckou výslovnost a snad i proto, že nekázal latinsky, jak tehdy bývalo zvykem. Milíč však, jak píše jeho soudobý životopisec, „přec od pevného předsevzetí svého nikterak neopouštěl, nevšímal si posměchu pro pravdu ani množství lidu nedbal“⁶ a brzy se jeho kázání začala prosazovat a setkávat se stále rostoucím ohlasem. První působiště Milíčovo, malostranský kostel sv. Mikuláše, ve své původní gotické podobě zmizelo beze stopy a bylo nahrazeno stavbou vrcholně barokního chrámu.

Hlavním místem, kde Milíč z Kroměříže v Praze kázal, byl kostel sv. Jiljí na Starém Městě v Husově ulici. Milíč zde působil od roku 1364 a svými českými kázáními ovlivňoval široké vrstvy pražského lidu v úsilí o nápravu společenských poměrů. Soudobý životopisec napsal, že „počal bez ustání hlásati slovo boží káraje pýchu, prostopášnost a lakotu.“⁷

Roku 1420 se stal kostel sv. Jiljí husitským a farářem zde byl konzervativní mistr Jan Příbram. V roce 1432 kostel vyhořel, ale byl husitskými pražany opraven. Z té doby pochází i dnešní charakteristická silueta chrámu, neboť jedna z věží v průčelí nebyla tehdy dostavěna do původní podoby. Ani přes podstatnou pozdější barokizaci neztratil kostel sv. Jiljí charakteristické původní gotické tvary.

Od konce šedesátých let začal Milíč kázat i v latinském jazyce. Místem těchto kázání určených vzdělaným Pražanům, zejména univerzitním studentům i učitelům, byl kostel sv. Mikuláše na Starém Městě. Na místě starého gotického kostela byla v 18. století zbudována dnešní barokní kopulová chrámová stavba.

Milíč z Kroměříže se ve snaze o zlepšení soudobých poměrů, hluboce poznamenaných krizí společnosti, pokoušel i o konkrétní činy. Víme-li o významu a vlivu kazatelny a úřadu kazatele při ovlivňování společnosti ve středověku, neudiví nás, že si Milíč sliboval nápravu poměrů právě od kazatelů zapálených pro dobrou věc. Snil o tom, že tito kazatelé-orlové – získají Praze slávu a velikost někdejšího biblického Jeruzaléma a zahájí tak nový věk dějin. Proto nazval Novým Jeruzalémem ústav, který vybudoval v roce 1372 jako školu kazatelů a zároveň jako útočiště žen navracených rádnému životu.⁸

Milíčův Nový Jeruzalém byl postaven na místě vykřičené staroměstské čtvrti zvané Benátky v oblasti dnešní ulice Konviktské. Domky chudiny byly nahrazeny areálem budov,

Týnský chrám

v jehož středu byla postavena kaple sv. Maří Magdalény. Kromě obytných budov pro kajicnice tu stál i kněžský dům, v němž žil Milíč se svými žáky. Jeruzalém se rozkládal pravděpodobně v místech dnešních domů čp. 293/I, 294/I, 307/I a 308/I.

Hned po Milíčově smrti, v roce 1374, byl Nový Jeruzalém odňat svému původnímu určení a dán řádu cisterciáků jako kolej. Celá tato část Starého Města pak definitivně změnila svou tvářnost výstavbou jezuitského konviktu v 17. století.

Prvním místem kazatelského působení mistra Jana Husa byl staroměstský kostel sv. Michala. V letech 1390 až 1406 byl Hus často zván na zdejší kazatelnu a zde také získal pověst vynikajícího kazatele.⁹ V letech 1406 až 1439 tu působil Husův přítel mistr Křišťan z Prahatic, rektor univerzity. Byl jedním ze dvou pražských farářů, který v roce 1411 nevyhlásil klatbu vydanou na Husa a následoval svého přítele do Kostnice, kde i on byl vězněn. Po vypuknutí revoluce se však postavil na nejkonzervativnější husitské křídlo. Další Husův přítel, mistr Petr z Mladoňovic, působil u sv. Michala v letech 1439–1451. Jako sekretář Jana z Chlumu se zúčastnil kostnického koncilu a sepsal známou zprávu o Husově odsouzení a upálení.¹⁰ Původní gotický kostel sv. Michala byl v 18. století radikálně přestavěn v barokním slohu.

Milíčovci se po zničení Jeruzaléma nevzdali naděje na vybudování střediska českého reformního hnutí, jímž se stala Betlémská kaple.¹¹ K tomuto účelu věnoval kramář Kříž svou rozsáhlou zahradu v místě zvaném Skalsko. U zahrady stála sladovna, určená pro dům kazatele. Pro staveniště kaple byla zabrána nejen Křížova zahrada, nýbrž i část hřbitova farního kostela sv. Filipa a Jakuba a část veřejného pozemku se studnou. Zakládací listina ze 24. května 1391 určila Betlémskou kapli výhradně pro kázání, a to v českém jazyce. Výstavba trvala tři roky, kaple byla tedy dokončena roku 1394. Kaplí byla nazývána proto, že neměla práva farních kostelů. Prvním kazatelem v Betlémské kapli byl Jan Protiva, pozdější Husův odpůrce, po něm M. Štěpán z Kolína a od roku 1402 M. Jan Hus. Za jeho působení se Betlémská kaple stala duchovním střediskem Prahy. Na Husova kázání, pronikavě kritizující společenské poměry, se scházelo množství posluchačů z různých vrstev Pražanů a myšlenky opravného hnutí se tak šířily mezi veřejnost. Naposledy kázal Hus v Betlémské kapli v roce 1413. Tehdy také dal napsat na stěny kaple svůj traktát o pravdách a doprovodit jej obrazy, z nichž některé zachoval Jenský kodex.

Vedle Betlémské kaple bylo druhým významným místem Husova působení v Praze Karolinum.¹² Zde Hus přednášel, účastnil se učených disputací a ve dvojím období zastával i funkci rektora univerzity. V průběhu dalších let byla univerzita ideovým centrem konzervativně orientovaných Pražanů.¹³ Z vůdčích osobností vynikal z mistrů zejména Jakoubek ze Stříbra.¹⁴

Z původní gotické univerzitní koleje se zachovala zvenčí jediné arkýřová kaple, uvnitř pak několik místností s gotickými klenbami, zvláště posluchárna z konce 14. století. Působení Husovo připomíná socha, dílo Karla Lidického, v nádvoří Karolina.

Symbolem husitské revoluce se stalo přijímání pod obojí způsobou, chleba i vína. Kalich se stal přístupný nejen kněžím, ale všem věřícím, čímž byla nejen v této otázce, ale v souvislostech daleko širších otřesena nadřazenost kněžstva. Svátost oltářní pod obojí způsobou

byla poprvé podávána v roce 1414 v kostele sv. Martina ve zdi. Stalo se tak z popudu M. Jakoubka ze Stříbra, vysluhoval místní farář Jan z Hradce.¹⁵ Kostel, původně románský, přestavěný v gotice, byl roku 1784 zrušen a obnoven teprve v letech 1905 až 1906.

Radikální pražský kazatel a politik Jan Želivský zahájil v roce 1418 svou kazatelskou činnost v novoměstském kostele sv. Štěpána.¹⁶ Kostel se tehdy stal shromaždištěm množství posluchačů z řad novoměstských obyvatel, zejména chudiny. Na počátku roku 1419 byl však Želivský odtud odstraněn, když podle nařízení Václava IV. se do kostelů podobojí

Staroměstská radnice

Jan Hus na nádvoří Karolína

opět měli vrátit kněží podjednou, aby zaujali svá dřívější místa a práva. Od února 1419 kázal Želivský u Panny Marie Sněžné. Tam při kázání dne 30. července 1419 pod dojmem památného shromáždění venkovského lidu na vrchu Burkováku u Nemějic na Bechyňsku vyzval zástupy pražského lidu, aby přešly od slov k činům. V čele manifestačního průvodu šel Želivský ke kostelu sv. Štěpána, z něhož byl nedávno vypuzen. Účastníci průvodu prolomili dveře zavřeného chrámu a Želivský zde ke shromážděným davům kázal. Od tohoto dne kázal, vedle kostela Panny Marie Sněžné, také u sv. Štěpána, a to až do své smrti v roce 1422.

Po Betlémské kapli se v prvních letech husitské revoluce stal střediskem radikálního hnutí kostel Panny Marie Sněžné na Novém Městě, spjatý s působením Jana Želivského. Želivský byl nejen kazatelem, ale i skutečným politickým vůdcem přívrženců radikálního směru husitské revoluce.¹⁷ Jeho projevy pronášené z kazatelny u Panny Marie Sněžné byly zdrcující

kritikou soudobé společnosti a nadto i mobilizující výzvou k revolučnímu činu, adresovanou pražskému lidu. Odtud vedl Želivský dne 30. července 1419 své posluchače ke sv. Štěpánu a poté k Novoměstské radnici. Dobytí radnice znamenalo skutečný revoluční čin a zahájilo revoluční etapu husitského hnutí. V kostele Panny Marie Sněžné kázal Želivský až do své násilné smrti dne 9. března 1422. Jeho nástupcem se zde stal Jakub Vlk, rovněž radikální kazatel, který byl roku 1434 po dobytí Nového Města konzervativními staroměstskými vyhnán z města.

Novoměstská radnice byla dne 30. července 1419 dějištěm první pražské defenestrace. Procesí vedené Želivským se domáhalo propuštění vězněných přívrženců reformace. Na provokativní odpověď konšelů reagoval lid útokem na radnici a pobitím konšelů. Želivského strana obsadila radnici a zvolila čtyři hejtmany ke správě novoměstské obce. Novoměstská radnice byla i v dalších letech svědkem politické aktivity Jana Želivského, jehož činnost nám dnes připomíná jeho socha, dílo Jaroslavy Lukášové.

Pozoruhodné místo v dějinách husitské Prahy má klášter Na Slovanech (Emauzy).¹⁸ Býval v něm častým hostem M. Jan Hus stejně jako jeho žáci ze slovanských zemí, pro něž napsal

Dům pánů z Kunštátu a Poděbrad, čp. 222/I

učebnici *Orthographia Bohemica*. Také Husova kázání tu byla přeložena do chorvatštiny. Mniši kláštera Na Slovanech se přihlásili ke kalichu nejpozději v roce 1419, možná že však již dříve, když slovanský opat Pavel II. vyšel vstříc pražskému lidu, vedenému asi Janem Želivským, a podával veřejně z kalicha. Klášter podporoval husitskou diplomacii v boji proti mezinárodní izolaci Čech, jak o tom svědčí pobyt významného husitského diplomata M. Petra Payna-Engliše na Slovanech.¹⁹ V roce 1446 byla z podnětu konzervativního M. Jana Příbrama ustavena v klášteře Na Slovanech husitská řehole. Jejím členem a hospodářským správcem kláštera byl bratr Řehoř, pozdější zakladatel Jednoty bratrské.

Jednou z nejvýznamnějších bitev, které se odehrály na území Prahy, byla bitva na vrchu Vítkově. V květnu 1420 vtrhla do Čech křižácká armáda, která koncem června soustředila své síly u Prahy. Když ztroskotala všechna jednání s králem Zikmundem, o něž se pokoušeli konzervativní představitelé pražanů, hlavně staroměstských, zvětšil se vliv novoměstských radikálnějších měšťanů v čele s Janem Želivským. Ti požádali o pomoc Tábor. Skutečně také tábořské oddíly vedené Janem Žižkou rychlým pochodem přitáhly do Prahy,²⁰ stejně jako další husitské posily z Lounska, Žatecka, Slánska i Hradecka. Početná křižácká vojska se rozložila na Letenské pláni a na sever od Pražského hradu. Kromě toho měl Zikmund obsazen Vyšehrad a ovšem i Pražský hrad. Jedinou volnou cestu ku Praze ovládal vrch Vítkov, kde také nechal Žižka hned po svém příchodu do Prahy vybudovat opevnění. Byly zde postaveny dřevěné sruby chráněné příkopem a obsazené tábořskými cepníky. Dne 14. července 1420 došlo k útoku křižáků na toto opevnění.²¹ Těžká míšeňská jízda v síle několika tisíc lidí se přesunula z Letné přes Vltavu a zahájila útok po hřebenu vrchu proti srubům umístěným na jeho západním konci. Žižkovo opevnění bylo postaveno na strategicky výhodném místě, kde úzký hřbet nedovolil rozvinutí obrněné jízdy. Početně slabá tábořská posádka (jeden z kronikářů hovoří o šedesáti bojovnících) za osobní účasti Jana Žižky úspěšně odolávala křižáckému náporu. V rozhodující chvíli vyrazily ze zálohy umístěné na Špitálsku (dnešním Karlíně) husitské posily, které svým protiútokem z boku způsobily zmatek mezi křižáky a zahaly je na útěk.

Těžká porážka vyvolala rozklad v křižáckém vojsku a Zikmund brzy musel od Prahy odtáhnout. Vrch Vítkov byl pak na památku slavného vítězství nazýván Žižkovem. Toto jméno nese od roku 1877 i celá zdejší čtvrť, jejíž ulice jsou označeny jmény husitských válečníků. Na vrchu Vítkově je umístěna velká jezdecká socha Jana Žižky z Trocnova, vytvořená Bohumilem Kafkou.

Důležitou pevností na území Prahy byl Vyšehrad, jehož posádka věrná Zikmundovi znamenala vážné ohrožení husitské Prahy.²² Pražské oddíly posílené tábority, orebity a žateckými pod vedením Hynka Krušiny z Lichtenburka začaly v podzimních měsících roku 1420 s obléháním Vyšehradu. Vyšehrad byl obklíčen a vedeny proti němu útoky z několika stran. Na novoměstské straně byl opěrným bodem pražanů kostel Panny Marie na Trávníčku (na Slupi), kde bylo umístěno velké obléhačské dělo (tzv. puška), z něhož bylo ostřelováno vyšehradské opevnění. Hlavní síly husitů byly soustředěny u kostela sv. Pankráce, kde se rozkládala vesnice Krušina, při bojích o Vyšehrad zcela zpustošená. Pražané rovněž zabránili vyšehradské posádce zásobování hradu od Vltavy. Sevření Vyšehradu bylo tedy naprosté.

Kostel sv. Štěpána

Po téměř dvouměsíčním obléhání byli obhájci Vyšehradu tak ohrožováni nedostatkem potravin, že přijali ultimátum a kapitulaci podmínky husitů. Mezitím se však k Praze blížilo Zikmundovo vojsko. Zikmund nechtěl připustit pád Vyšehradu a přitáhl od Kunratic na pankráckou pláň právě v den kapitulace 1. listopadu 1420. Vyšehradská posádka však dodržela podmínky kapitulace a nezúčastnila se boje. Přesila Zikmundových vojsk zaútočila na husitské postavení u kostela sv. Pankráce. Boj se rozvinul i v přilehlých údolích a skončil těžkou porážkou Zikmundovou. Vyšehradské hradby proti Novému Městu byly zbořeny a po nějaký čas zůstal Vyšehrad zcela neobydlen.

Ideovým střediskem konzervativně orientovaných husitských pražanů byl chrám Panny Marie před Týnem. V době vypuknutí husitské revoluce byl rozestavěn, jeho trojlodí bylo jen provizorně zastřešeno a byl bez věží. Tehdy tu kázal Konrád Waldhauser, Milíč z Kromě-

Kostel sv. Havla

Kostel sv. Jilji

říže a později Jakoubek ze Stříbra. Od roku 1427 byl týnským farářem Jan Rokycana, pozdější volený husitský arcibiskup.²³ O významu Týna v husitské Praze svědčí skutečnost, že dostavbě kostela byla věnována mimořádná péče. Jiří z Poděbrad nechal roku 1463 dokončit štít hlavní lodi, v němž byla ve výklenku umístěna králova socha a pozlacený kalich (roku 1626 byla místo sochy krále Jiřího umístěna Madona a z kalicha udělána svatozář). V těchto letech (1463 až 1466) byla také postavena severní věž, zatímco jižní byla zbudována až později (v letech 1506 až 1511). Týn v letech husitské revoluce je spjat s kazatelskou činností konzervativního Jana Rokycany. Zvláště v době krále Jiřího z Poděbrad byl Týn hlavním husitským chrámem. Sem mířily kroky Jiřího hned po zvolení českým králem roku 1458. O důležitosti chrámu v době Rokycanově svědčí i kamenná, bohatě zdobená kazatelna z poloviny 15. století.

Střediskem politického dění a místem různých důležitých jednání byla Staroměstská radnice.²⁴ Staroměstští konšelé patřili ke konzervativně orientovanému směru husitství. V roce 1458 byl na radnici zvolen Jiří z Poděbrad českým králem. Tuto událost připomíná obraz Václava Brožíka v zasedací síni. Z doby krále Jiřího se v interiéru radnice zachovala stará radní světnice. Bronzová pamětní deska s bystou Jana Želivského připomíná postavu tohoto radikálního kazatele, popraveného 9. března 1422.

Osobnost Jiřího z Poděbrad,²⁵ představitele husitské pravice, jež po Lipanech alespoň částečně dovedla k vítězství program husitství v jeho konzervativní podobě, připomínají v Praze další památky. Je to zejména dům čp. 222/I v Řetězové ulici na Starém Městě, který Jiří v letech 1444 až 1453 celý přestavěl. Palác byl tehdy zvýšen o jedno patro a byla vybudována nová hospodářská stavení.²⁶ Jiří z Poděbrad jako zemský správce tu také v letech 1453 až 1458 bydlel. Palác byl vystavěn jako reprezentativní sídlo předního českého velmože, vůdce vlivné šlechtické strany. V padesátých letech byl dějištěm důležitých vnitropolitických jednání, vedoucích nakonec k vítězství Jiřího v kandidatuře na český trůn.

Po zvolení českým králem v roce 1458 stal se jeho stálým sídlem Králův dvůr. Rozkládal se v místech dnešního Obecního domu a v době husitské byl sídlem českých králů. Václav IV. tu od roku 1383 trvale bydlel. V době ohrožení Prahy křižáky v roce 1420 se Králův dvůr stal střediskem tábořských oddílů, které přitáhly k Praze na pomoc. Za Jiřího z Poděbrad byl dvůr dějištěm četných důležitých politických a diplomatických jednání. Odtud také 25. března 1471 vyšel pohřeb krále Jiřího.

Poznámky

- 1 O husitské revoluci jako součásti krize feudalismu 14. až 18. století viz Purš, J.: *Průmyslová revoluce*, Praha 1973, s. 410–421.
- 2 Ze souborných prací o husitství viz zejména: Bartoš, F. M.: *Husitská revoluce*, 2 svazky, Praha 1965 a 1967; týž: *Čechy v době Husově*, Praha 1947; Nejedlý, Z.: *Hus a naše doba*, Praha 1946, Macek, J.: *Husitské revoluční hnutí*, Praha 1952; Kalivoda, R.: *Husitská ideologie*, Praha 1961; Šmahel, F.: *Idea národa v husitských Čechách*, České Budějovice 1971.

- Informace o nejnovější literatuře: Polívka, M.: Problematika husitství v české historické literatuře z let 1972–1974, *ČsČH XXIV* (1976), s. 278–290.
- 3 Ze souhrnných prací o husitské Praze viz *Dějiny Prahy*, kap. IV.–VII., Praha 1964; Zelinka, T. Č.: *Husitskou Prahou*, Praha 1955; Flegl, M.: *Po stopách husitského revolučního hnutí v Praze*, Praha 1976.
 - 4 Loskot, F.: *Konrád Waldhauser, řeholní kanovník sv. Augustina, předchůdce M. J. Husa*, Praha 1909.
 - 5 Loskot, F.: *Milíč z Kroměříže, otec české reformace*, Praha 1911. – Nejnověji úvod Viléma Herolda a Milana Mráze k edici *Milíčových kázáních Tres sermones synodales*, Praha 1974 a studie týchž autorů: Jan Milíč z Kroměříže a husitské revoluční myšlení, *Filosofický časopis XXII* (1974), s. 765–785.
 - 6 *Fontes rerum Bohemicarum*, sv. I, s. 405.
 - 7 *Tamtéž*
 - 8 K otázce biblického Jeruzaléma v myšlení 14. století viz: Flegl, M.: Úloha historismu při vzniku *Karlštejna* a v další stavební činnosti Karla IV., *Středočeský sborník historický XIV* (1979), s. 111–112.
 - 9 *Husův životopis nejobsažněji v díle Václava Novotného*, M. Jan Hus, 2 svazky, Praha 1919–1921.
 - 10 *Petra z Mladoňovic Zpráva o mistru Janu Husovi v Kostnici*, Praha 1965.
 - 11 Kubiček, A.: *Betlémská kaple*, Praha 1960. V širších historických souvislostech Bartoš, F. M.: *Z dějin kaple Betlémské*, Praha 1951.
 - 12 Kubiček, A., Petráňovi, A. a J.: *Karolinum*, Praha 1961.
 - 13 *Stručné dějiny Univerzity Karlovy*, Praha 1964; Bartoš, F. M.: Příspěvky k dějinám Karlovy univerzity v době Husově a husitské, *Sborník historický IV* (1956), s. 33 an.; týž: *Bojovníci a státníci husitů a Univerzita Karlova*, *Acta Univ. Carolinae XII* (1972), fasc. 1–2, s. 7–65.
 - 14 Bartoš, F. M.: *Jakoubek ze Stříbra, druhý zakladatel husitství*, *Jihočeský sborník historický XII* (1939), s. 1–14.
 - 15 Molnár, A.: *Eschatologická naděje české reformace*, *Sborník Od reformace k zítřku*, Praha 1956, zvl. s. 26–27.
 - 16 *Dochovaná kázání J. Želivského z roku 1419*, vyd. A. Molnár, Praha 1953; *Výzva J. Želivského*, vyd. A. Molnár, Praha 1954.
 - 17 Auštecká, B.: *Jan Želivský jako politik*, Praha 1925.
 - 18 Stejskal, K.: *Klášter Na Slovanech*, Praha 1974.
 - 19 Bartoš, F. M.: *M. Petr Payne, diplomat husitské revoluce*, Praha 1956.
 - 20 K *Žižkovu tažení z Tábora do Prahy* viz Flegl, M.: *Žižka a bitva u Poříčí*, *Středočeský sborník historický IX* (1974), s. 201–207.
 - 21 Durdík, J.: *Husitské vojenství*, Praha 1954, s. 161–163; Šmahel, F.: *Jan Žižka z Trocnova*, Praha 1969, s. 85–91.
 - 22 Janáček, J.: *Vyprávění o Vyšehradu*, Praha 1964.
 - 23 Šimek, F.: *Učení M. Jana Rokycany*, Praha 1938. Nejnověji: Heymann, G. F.: *John Rokycana, Church Reformer between Hus and Luther*, *Church History XXVIII* (1959), s. 240–280.
 - 24 Vojtěšek, V.: *Čtení o Staroměstské radnici v Praze*, Praha 1926; Janáček, J.: *Vyprávění o Staroměstské radnici*, Praha 1961.
 - 25 Urbánek, R.: *Věk poděbradský*, sv. 1–4, Praha 1915–1962; Heymann, G. F.: *Georg of Bohemia, King of Heretics*, Princeton 1965; Odložilík, O.: *The Hussite King, Bohemia in European Affairs 1440–1471*, N. Jersey 1965; Macek, J.: *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967.
 - 26 Piša, V.: *Románský palác v Řetězové ulici na Starém Městě pražském*, *Kniha o Praze*, 1958, s. 47–64.